

ПРОЕКТ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧЛЕНА ПРОВОДУ ОУН
М. СЦІБОРСЬКОГО

22 червня 1941 р. фашистська Німеччина, порушивши пакт про ненапад, розпочала бойові дії проти Радянського Союзу. Друга світова війна вступила в новий етап, військові дії почали вестись в небачених досі масштабах із особливою жорстокістю. Зіткненням двох великих держав намагались скористатись в своїх цілях українські націоналісти. Вони безпідставно сподівались, що в цей час може з'явитись можливість створення незалежної Української держави.

З початком бойових дій на територію України разом з німецькими військами вступили перші похідні групи ОУН, які в селах та містах почали створювати органи місцевого самоуправління.

30 червня 1941 р., коли німецькі війська захопили Львів, похідна група ОУН Степана Бандери зібрала представників українського національного осередку в будинку «Просвіти» і проголосила їх Національним зібранням. Присутні прийняли Акт відновлення Української держави, в якому зазначалось: «Волею українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української держави... На західних землях України твориться Українська Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України – Києві з волі українського народу» [1, арк.3].

У цьому документі також наголошується на тому, що «відновлена Українська держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Велико-Німеччиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає Українському народові визволитися з під московської окупації» [2, арк.3].

На думку відомого дослідника В.Сергійчука, звернення до Німеччини є цілком природнім, «адже ця подія відбувалась в умовах фашистської окупації і в присутності представників німецького військового командування, з яким націоналісти пов'язували надію на успіх своєї справи у важкій боротьбі проти страшного режиму, встановленого на українській землі червоними окупантами» [3, с.231]. Але поряд з цим, слід зазначити, що в планах нацистського керівництва не було відновлення Української держави. Вони розглядали Україну як джерело продуктів та робочої сили, а всіх слов'ян вважали людьми другого сорту, роль яких зводилась до того, щоб служити німецькій расі. Українців в майбутньому планувалось перетворити в рабів німецьких колоністів.

Проголошення відновлення Української держави в значній мірі суперечило планам німців. З боку ОУН (Б) це був зухвалий крок, який межував з безрозсудністю. С.Бандера та його прибічники очевидно розраховували на те, що німецьке керівництво сприйме проголошення відновлення Української держави як факт і не піде з самого початку на конфронтацію з українцями.

Реакція німців на проголошення відновлення Української держави виявилась вкрай негативною. С.Бандеру та частину його прибічників 5 липня 1941 р. кинуту до концтабору Заксенхаузен, в якому вони перебували до грудня 1944 р. Уряд Я.Стецька було розпущено [4, арк.3-19].

Незабаром, у вересні 1941 р., гестапо провело масові арешти членів ОУН (Б). Цими діями німецьке керівництво розсіяло всілякі ілюзії щодо можливості існування незалежної Української держави.

З огляду на оголошення 30 червня 1941 р. акту відновлення Української держави, досить цікавим видається питання щодо того, якою ж бачили майбутню Україну члени Організації українських націоналістів. Насамперед, її суспільний і державний лад, організацію державної влади і місцевого самоврядування, територіальний устрій та інші найважливіші інститути конституційно-правових відносин.

Ще в 30-х рр. один з провідних діячів ОУН М.Сціборський розробив «Проект основних законів (Конституції) Української держави». На думку автора, цей проект був складений на основі основних засад ОУН, з врахуванням тих обставин, в яких доведеться у майбутньому розбудовувати незалежну Українську державу [5, арк.1 зв.].

Проект Конституції складався з XI розділів і 129 статей:

Розділ I Українська держава (ст.ст.1-8); розділ II Держава й церква (ст.ст.1- 4); розділ III Голова держави – вождь нації (ст.ст.1-20); розділ IV Державний Сейм (ст.ст.1-27); розділ V Державний Уряд (ст.ст.1-12); розділ VI Державне судівництво (ст.ст.1-4); розділ VII Державний контроль (ст.ст.1 – 4); розділ VIII Оборона держави (ст.ст.1- 6); розділ IX Професійно-станови й суспільна організація держави (ст.ст.1-10); розділ X Самоуправа (ст.ст.1-3); розділ XI Обов'язки й права громадян (ст.ст.1-31).

Враховуючи те, що керівництво ОУН вбачало майбутню Українську державу як жорстоко авторитарну, монопартійну державу, в якій влада зосереджується в руках неконтрольованої народом групи осіб, проект Конституції починався наступним чином: «Україна є суверенною, авторитарною, тоталітарною, професійно-становою державою, що носить назву Українська держава. Устрій Української держави будується на засадах націократії» [6, арк.2].

На думку автора проекту Конституції, «націократія – це влада нації в державі, яка спирається на організовану і солідарну співпрацю всіх соціально-корисних верств, об'єднаних відповідно до їх суспільних і професійно-виробничих функцій у представницький орган державного керівництва». Основними засадами націократії визнавались національна солідарність, позакласовість і позапартійність. Вся повнота влади в державі повинна була належати українській нації.

В умовах багатонаціональної держави, якою була в той час Україна і якою залишається на сьогодні, висунення такого гасла могло привести до конфронтації. Це, в свою чергу, було загрозою стабільності і правопорядку, соціальна цінність якого полягає насамперед у забезпеченні громадянського миру і злагоди.

Територія майбутньої Української держави повинна була бути визначена після її проголошення. Очевидно, це залежало б від тієї ситуації, в якій могло відбутись проголошення державності. Державним гербом майбутньої України визнавався знак Княжої держави Володимира Великого. Державним прапором – стяг з двох смуг: синього і жовтого кольорів. Державний гімн та столиця держави не були визначені.

Розділ II проекту Конституції був присвячений місцю і ролі Церкви в державі. Українська православна Автокефальна церква з Патріархом в Києві та Українська греко-католицька церква з Митрополитом у Львові визнавались національними церквами.

Розділ III проекту Конституції стосувався конституційно-правового статусу Глави держави. «Главою держави – вождем нації» міг бути обраний громадянин українського походження, який на день виборів досяг 35 років. Вимога щодо володіння державною мовою і проживання протягом певного періоду часу на території України була відсутня.

Глава держави повинен був обиратись на Великих зборах нації, які складались з Державного Сейму і Верховної Ради Національної праці. Свої повноваження, які могли бути припинені лише у разі відставки, він повинен був здійснювати пожиттєво. Усунення з поста в порядку імпичменту не було передбачено.

Безстрокове виконання повноважень Главою держави могло в майбутньому привести до встановлення антидемократичного державного режиму. Тим більше, що Глава держави наділявся досить значними повноваженнями: здійснював контроль за законодавчими, виконавчими та судовими органами влади; призначав одноосібно членів уряду, вищих державних службовців; скликав і розпускав в разі необхідності засідання Державного Сейму і Верховної Ради Національної праці; був головнокомандуючим всіх збройних сил; оголошував стан війни і укладав мир; здійснював помилування.

Здійснювати свої повноваження Глава держави повинен був через «Державний уряд – Збір Державних секретарів», який він очолював. Кількість Державних секретарів Глава держави мав визначити окремим указом.

Всіх членів уряду, включаючи також Першого Державного секретаря, Глава держави призначав особисто.

Законодавчу владу в державі здійснював Державний Сейм. Вибори послів до Державного Сейму мали проводитись на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Послом до Державного Сейму міг бути обраний громадянин Української держави, який на день виборів досягнув 25 років і мав право голосу. Активним виборчим правом наділялись громадяни Української держави, які на момент виборів досягли 21 року. Кількісний склад Державного Сейму планувалось згодом визначити окремим законом.

Право законодавчої ініціативи належало Главі держави, послам до Державного Сейму, Збору Державних секретарів, Державним секретарям. Державний Сейм міг бути повноважним за умови обрання не менше як двох третин послів. Закони, постанови та інші акти повинні були прийма-

тися більшістю від визначеної окремим законом кількості послів. Законопроект про внесення змін до Конституції міг вважатись прийнятим, якщо за нього проголосувало не менше як дві третини послів.

Право обирати і бути обраним до Державного Сейму належало громадянам Української держави. Громадянами визнавались всі особи української національності, які на момент проголошення проживали в її межах, а також ті особи інших національностей, батьки яких або вони самі постійно проживали в межах Української держави з 1 серпня 1914 р.

Виняток був встановлений для євреїв. Окремий закон мав визначити тих євреїв, які могли бути визнаними громадянами Української держави. Очевидно, в даному випадку, далась взнаки та негативна політика, яка проводилась стосовно до євреїв з боку фашистської Німеччини.

Підставами для набуття громадянства були: 1) народження від батьків-громадян Української держави; 2) укладення шлюбу з громадянами Української держави; 3) надання органами державної влади громадянства зацікавленій особі на її прохання. Всі громадяни визнавались рівними перед законом. Забезпечувалась рівність прав жінки і чоловіка.

Будь-яка особа, яка проживала на території України, не могла бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Поряд з цим, на території Української держави допускалось існування надзвичайних судів.

Правосуддя в Українській державі повинно було здійснюватись судами. Судові органи визнавались незалежними. Судді при здійсненні правосуддя мали підкорятися лише закону. Організацію, структуру та компетенцію судових органів планувалось визначити відповідним законом.

Призначення на посаду професійного судді повинно було здійснюватись Главою держави за поданням Державного секретаря юстиції. Найвищим судовим органом визнавався Найвищий Касаційний Суд.

Досить цікавим є розділ IX проекту Конституції – «Професійно-станови й суспільна організація держави». У ст. 1 зазначалось: «В основу суспільного устрою Української держави кладеться солідарна співпраця всіх соціально-виробничих верств, яку нормує держава в загальних інтересах Української нації. Для здійснення цієї засади суспільних відносин, держава будує свій господарський устрій на підставі тотального плану, контролю і мішаних форм державної, громадської та приватної власності на засоби господарського виробництва» [7, арк.7].

Праця розглядалась як етичний і суспільний обов'язок перед нацією, а громадяни – як творці духовних і матеріальних цінностей. Праця визначала «національно-суспільну вартість», а ухилення від неї було рівнозначним «соціальному паразитизму».

Всі працездатні громадяни зобов'язані були, в залежності від професій, об'єднатись у професійно-станові організації. Їх діяльність, в межах Української держави, мала координуватись і спрямовуватись Верховною Радою Національної праці.

Ідеї та гасла, які висувались в цьому розділі, були деякою мірою співзвучні з тими, що пропагувались в свій час більшовиками.

Проект Конституції, запропонований М.Сціборським, мав ряд значних недоліків. Багато питань, які стосувались різних сфер життя суспільства, залишались неврегульованими. І цілком зрозуміло, що цей проект Конституції в запропонованому варіанті не міг бути прийнятим. Він звичайно ж потребував значного доопрацювання, насамперед, комісією з провідних юристів-практиків, науковців. Але незважаючи на всі його вади, недоліки, цей проект для нас є досить цікавим і важливим. Проект Конституції, розроблений членом проводу ОУН, одним з провідних діячів руху М.Сціборським, дає сучасникам можливість зрозуміти, якою ж, в загальних рисах, бачили майбутню Українську державу члени Організації українських націоналістів.

Список джерел та літератури: 1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України). Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 3. 2. Там же. 3. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни (нові документи і матеріали). К., 1996. 4. ЦДАВО України. Ф. 3833. Оп.1. Спр. 2. Арк. 3-19. 5. ЦДАВО України. Ф. 3833. Оп.1. Спр. 7. Арк. 1 зв. 6. Там же. Арк. 2. 7. Там же. Арк. 7.

Надійшла до редколегії 07.03.03